

О.А. ЖИГАЛЕНКО

Ічнянський національний природний парк
вул. Лісова, 43, м. Ічня, Чернігівська обл., 16700, Україна
ichn_park@cg.ukrtel.net

ЛІСОВА РОСЛИННІСТЬ ІЧНЯНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ

Ключові слова: Ічнянський НПП, лісова рослинність, формації, субформації

Ічнянський національний природний парк (НПП) розташований в Ічнянському р-ні Чернігівської обл., за геоботанічним районуванням України [2] — в Прилуцько-Лохвицькому геоботанічному районі Роменсько-Полтавського геоботанічного округу лучних степів, дубових, грабово-дубових (на заході) та дубово-соснових (на терасах річок) лісів і евтрофних боліт Лівобережно-придніпровської підпровінції Східноєвропейської провінції Європейсько-Сибірської лісостепової області. Загальна площа парку — 9665,8 га.

Своєрідність рослинності Ічнянського НПП зумовлена його розташуванням на півночі Лівобережного Лісостепу. На території парку досить розвинута гідрологічна мережа, сформована річками Удай, Іченька та їх численними притоками, які нині перетворилися на ставки, з'єднані заболоченими ділянками. Серед природної рослинності переважає лісова. Лісистість території, в межах контуру парку, становить 40 %. Однією з особливостей НПП є те, що тут накладаються ареали дуба, граба та липи [1]. Граб займає східну межу свого ареалу. Серед природної лісової рослинності домінують дубові та грабово-дубові ліси, розташовані переважно в центральній частині парку, серед болотної — трав'яні евтрофні болота вздовж р. Удай та лісові вільхові — вздовж численних приток р. Іченьки (рис. 1).

© О.А. ЖИГАЛЕНКО, 2009

836

ISSN 0372-4123. Ukr. Botan. Journ., 2009, vol. 66, № 6

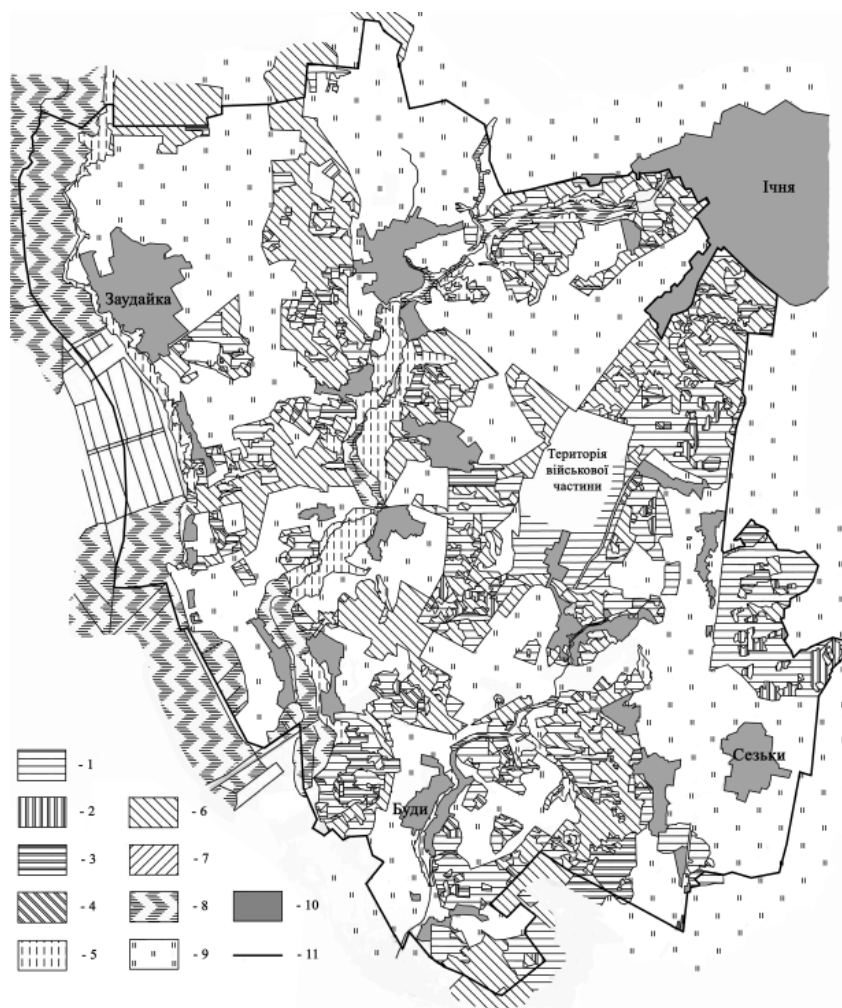

Рис. 1. Картохема рослинності Ічнянського національного природного парку. У м о в н і п о з н а ч е н н я : 1 — формація *Querceta roboris*; 2 — формація *Tilieta cordata*; 3 — формація *Betuleta pendulae*; 4 — формація *Populeta tremulae*; 5 — формація *Alneta glutinosae*; 6 — формація *Pineta sylvestris*; 7 — формація *Piceeta abietis*; 8 — болото; 9 — рілля та перелоги; 10 — населені пункти; 11 — межа Ічнянського НПП

Fig. 1. Schematic map of vegetation of the Ichniansky National Nature Park. Symbols indicate: 1 — formation *Querceta roboris*; 2 — formation *Tilieta cordata*; 3 — formation *Betuleta pendulae*; 4 — formation *Populeta tremulae*; 5 — formation *Alneta glutinosae*; 6 — formation *Pineta sylvestris*; 7 — formation *Piceeta abietis*; 8 — mire; 9 — arable lands and old fields; 10 — built-up area; 11 — borders of Ichniansky National Nature Park

Ліси цієї території, до створення НПП, досліджували фрагментарно. Так, О.П. Мринський обстежував лісову рослинність пониззя р. Удай [12], узагальнені дані про рослинність Чернігівщини оприлюднив С.О. Мулярчук [13], загальні відомості про флору та рослинність території проєктованого парку наведені у праці Т.Л. Андрієнко [1], В.М. Любченко досліджував весняні ефемери

ISSN 0372-4123. Укр. ботан. журн., 2009, т. 66, № 6

роїди у верхів'ї р. Удай [10], Л.О. Лобань вивчала флору та рослинність його басейну [8, 9].

Ми досліджували лісову рослинність Ічнянського НПП упродовж 2005—2008 років. Загальна площа його лісів становить 8026,6719 га, тобто 83 % усієї території парку. Дендрологічний парк загальнодержавного значення «Тростянець» та лісосмуги поблизу нього, що входять до складу НПП, віддалені на 30 км від основної території і не мають природної рослинності, тому ці території не обстежували. Таким чином, площа лісів регіону дослідження охоплює 7379,3719 га. Лісові масиви невеликі і розташовані відносно рівномірно. Майже всі вони оточені сільськогосподарськими угіддями та перелогами, які не ввійшли до складу національного природного парку.

Рельєф рівнинний, плескато-хвилястий, слаборозчленований. Загальний нахил поверхні у південно-західному напрямку до Дніпра. Середня висота поверхні — близько 150 м. Переважають дерново-підзолисті і темно-сірі опідзолені ґрунти.

Соснові ліси розташовані здебільшого в північній частині НПП, дубові та дубово-грабові — в центральній і південно-східній, липові — в західній, вільшняки — вздовж русел річок Удаю, Іченьки та їх приток, а також у вологих зниженнях.

Ліси зазнали значного антропогенного впливу — внаслідок рубок суттєва частина корінних ценозів змінена культурами *Pinus sylvestris* L. Вирубування також сприяло експансії *Carpinus betulus* L., який поступово витісняє *Quercus robur* L.

Ми встановили, що у складі лісової рослинності Ічнянського НПП найпоширенішими є ценози формацій *Pineta sylvestris*, *Querceta roboris*, *Betuleta pendulae*, рідше трапляються *Tilieta cordata* та *Alneta glutinosae*, поодинокі — фрагменти формацій *Piceeta abietis* і *Populeta tremulae*.

Ценози субформації *Carpineto-Querceto-Pineeta* зрідка відзначені в північно-східній частині НПП і представлені асоціаціями *Carpineto-(Querceto)-Pinetum sparsiterbosum* та *Carpineto-(Querceto)-Pinetum impatienosum (parviflorae)*. Зімкненість крон становить 0,6—0,7. Деревостан двоярусний. Перший ярус утворюють *Pinus sylvestris* та *Quercus robur* заввишки 25—30 м. Середній діаметр *P. sylvestris* — 36—40 см, вік — понад 60 років. У другому ярусі — граб заввишки 15—20 м, діаметром 12—16 см. Є підріст *Carpinus betulus* та *Acer platanoides* L. Підлісок формують *Corylus avellana* L. та поодинокі особини *Euonymus verrucosa* Scop. Проективне покриття травостою може варіювати від 10 до 70 %. Домінує *Stellaria holostea* L., а на ділянках, що зазнають антропогенного впливу (біля доріг, населених пунктів), — *Impatiens parviflora* DC. У таких угрупованнях виявлені куртини *Gymnocarpium dryopteris* (L.) Newm. [4].

Ценози субформації *Querceta roboris* займають невеликі ділянки переважно в центральній та південно-східній частинах ІНПП. Це відображає узагальнюючий профіль розподілу лісової рослинності з переважанням широколистяних лісів у центральній частині НПП (рис. 2). Внаслідок експансії *Carpinus betulus*, яка спо-

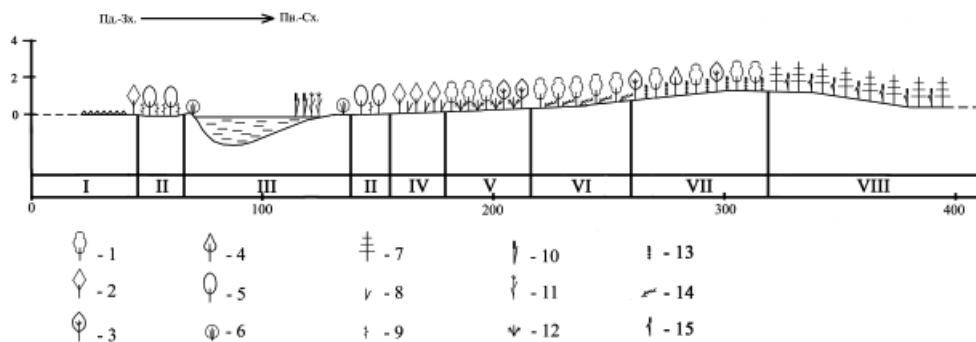

Рис. 2. Розподіл лісової рослинності в центральній частині Ічнянського НПП. У м о в н і п о з н а ч е н н я: 1 — *Quercus robur*, 2 — *Betula pendula*, 3 — *Carpinus betulus*, 4 — *Tilia cordata*, 5 — *Alnus glutinosa*, 6 — *Salix cinerea*, 7 — *Pinus sylvestris*, 8 — *Festuca rubra*, 9 — *Urtica galeopsifolia*, 10 — *Typha angustifolia*, 11 — *Phragmites australis*, 12 — *Carex pilosa*, 13 — *Stellaria holostea*, 14 — *Galeobdolon luteum*, 15 — *Calamagrostis epigeios*. I — рілля та перелоги, II — *Alneta urticosa (galeopsifoliae)*, III — водойма, IV — *Betuleta (pendulae) festucosa (rubrae)*, V — *Carpineto-Querceta caricosa (pilosae)*, VI — *Querceta galeobdolosae*, VII — *Querceta stellariosae (holosteae)*, VIII — *Pineta graminosa*

Fig. 2. Distribution of forest vegetation in the central part of Ichniansky National Nature Park. S y m b o l s i n d i c a t e: 1–15 — species of plants; I — arable lands and old fields, II — *Alneta urticosa (galeopsifoliae)*, III — reservoir, IV — *Betuleta (pendulae) festucosa (rubrae)*, V — *Carpineto-Querceta caricosa (pilosae)*, VI — *Querceta galeobdolosae*, VII — *Querceta stellariosae (holosteae)*, VIII — *Pineta graminosa*

стерігається повсюдно в парку, ценози субформації *Querceta roboris* поступово змінюються на *Carpineto-Querceta*. Це зумовлюється відсутністю підросту *Quercus robur*, тимчасом як *Carpinus betulus* активно розмножується та відновлюється [14]. На більшості ділянок можна спостерігати молодий підріст *Carpinus betulus*. Субформація *Q. roboris* представлена асоціаціями *Quercetum aegopodiosum*, *Quercetum galeobdolosum*, *Quercetum stellariosum (holosteae)*, *Quercetum caricosum (pilosae)* та *Quercetum graminosum*. Середній вік деревостанів — 60–70 років, а вік деяких дерев дуба перевищує 80 років. Ці ліси розташовані переважно в центральній та південно-східній частинах НПП. Фрагменти їх угруповань нерідко межують один з одним.

Зімкненість крон лісів ценозів цієї субформації — 0,7–0,8. Деревостан переважно одноярусний, заввишки 20–25 м, діаметром 36–40 см, віком близько 60 років (іноді в другому ярусі може бути *Carpinus betulus* заввишки до 10 м). Поодинокі трапляються *Carpinus betulus*, *Acer platanoides*, *Tilia cordata* Mill. Є підріст *Carpinus betulus* та *Acer platanoides*. Підлісок чітко не виявлений, відзначені поодинокі особини *Euonymus verrucosa*, *Frangula alnus* Mill. Травостій не диференційований на під'яруси. Проективне покриття травостою — 70–80%. Залежно від рельєфу видовий склад домінантів змінюється. Зазвичай на відносно знижених ділянках переважає *Aegopodium podagraria* L., на вирівняних — *Galeobdolon luteum* Huds., на підвищених — *Stellaria holostea*, а на схилах терас дрібних річок — *Carex pilosa* Scop. Їх проективне покриття в середньому стано-

виль 30—50 %. Досить звичайним є співдомінування всіх цих видів або деяких з них. Співдомінантом також може виступати *Asarum europaeum* L., асектатора-ми найчастіше — *Galium odoratum* (L.) Scop., *Viola mirabilis* L., *Pulmonaria obscura* L., *Polygonatum multiflorum* (L.) All., *Lathyrus vernus* (L.) Bernh., *Milium effusum* L. У таких угрупованнях трапляються *Lilium martagon* L. [5, 15], *Pulmonaria angustifolia* L., *Primula veris* L. У весняних синузях домінують *Scilla bifolia* L. (по всій території НПП) та *Galanthus nivalis* L. (на деяких ділянках центральної та східної частин національного парку — поблизу сіл Августівка та Дзюбівка) [3, 15].

Річний цикл домінантів змінюється за такою схемою: *Galanthus nivalis* → *Galanthus nivalis* et *Scilla bifolia* → *Anemone ranunculoides* L. → *Galeobdolon luteum*.

Ліси групи асоціацій *Querceta graminosa* розташовані переважно в північній частині НПП. Деревостан однарусний, зімкненість крон у середньому становить 0,6, висота — 20—25 м, діаметр — 28—32 см. Підлісок формують *Corylus avellana*, *Sambucus racemosa* L., іноді — *Rubus nessensis* W. Hall. Проективне покриття травостою — 70—80 %. Домінує *Festuca rubra* L., на деяких ділянках вона співдомінує з *Elytrigia repens* (L.) Nevski. Також виявлені *Stellaria holostea*, *Fragaria vesca* L., *Asarum europaeum*, *Astragalus glycyphyllos* L.

Основними асоціаціями субформації *Betuleto (pendulae)-Querceeta (roboris)* є *Betuleto (pendulae)-Quercetum (roboris) festucosum (rubrae)* та *Betuleto (pendulae)-Quercetum (roboris) convallariosum*, які зрідка трапляються біля північної та південної меж НПП. Це переважно старі дубові ліси з участю берези. Зімкненість крон у середньому становить 0,7. Деревостан двоярусний. У першому ярусі — *Quercus robur* заввишки до 25 м із середнім діаметром майже 40 см, а в другому — *Betula pendula* Roth висотою до 20 м із середнім діаметром 32 см. У насадженнях поодинокі трапляються *Carpinus betulus* та, іноді, *Tilia cordata*. Є підріст *Carpinus betulus*, *Acer platanoides*, подекуди — *Quercus robur*. Підлісок не виявлений, у цьому ярусі трапляються *Euonymus verrucosa* і *Frangula alnus*, а на узліссях — *Chamaecytisus ruthenicus* (Fisch. ex Wotoszcz.) Klaskova. Проективне покриття травостою становить 50—80 %. Найчастіше превалюють *Convallaria majalis* L., *Festuca rubra*, *Agrostis tenuis* Sibth., *Molinia caerulea* (L.) Moench. Їх проективне покриття варіює від 20 (*Agrostis tenuis*) до 70 % (*Convallaria majalis*). В асоціаціях з домінуванням *Convallaria majalis* асектаторами виступають *Festuca rubra*, *Allium scorodoprasum* L., *Milium effusum*, *Asarum europaeum*, поодинокі трапляються *Campanula rotundifolia* L., *Digitalis grandiflora* Mill., *Vincetoxicum hirundinaria* Medik. У таких ценозах виявлені *Epipactis helleborine* (L.) Crantz [5, 15] та *Veratrum nigrum* L. [6]. В асоціаціях з домінуванням *Festuca rubra*, розташованих переважно в північній частині парку, трапляються *Potentilla alba* L., *Clematis recta* L.

Основні ценози субформації *Carpineto-Querceeta* розташовані здебільшого в центральній та південно-східній частинах Ічнянського НПП. В їх складі найбільше асоціацій. *Carpineto-Querceeta* поступово трансформується у субформувацію *Querceto-Carpineeta*. Ця тенденція, характерна для України загалом, відзначена на всій території парку [11]. Експансія *Carpinus betulus* пов'язана з тим, що, крім кліматичних умов, вибіркові санітарні рубки зменшували кількість

дерев *Quercus robur*, який має низьку відновну здатність порівняно з *Carpinus betulus*. Найпоширенішими асоціаціями є *Carpineto-Quercetum aegopodiosum*, *Carpineto-Quercetum caricosum*, *Carpineto-Quercetum galeobdolosum* та *Carpineto-Quercetum stellariosum (holostea)*. Майже в кожному грабово-дубовому лісі можна виявити фрагменти всіх цих асоціацій. Зімкненість крон деревостану в середньому становить 0,8–0,9. Деревостан двоярусний. У першому — *Quercus robur* заввишки до 30 м із середнім діаметром 36–40 см. Також у першому ярусі поодинокі трапляються *Tilia cordata*, *Betula pendula* та *Acer platanoides*. У другому ярусі — *Carpinus betulus* заввишки до 20 м із середнім діаметром 20–24 см. Відзначений підріст *Carpinus betulus*, поодинокі особини *Acer platanoides* і *Tilia cordata*. Підлісок зазвичай чітко не виражений — наявні поодинокі особини *Corylus avellana*, *Euonymus verrucosa* та *Euonymus europaea* L. Проективне покриття травостою — 70–80 %. Домінують та співдомінують *Aegopodium podagraria*, *Carex pilosa*, *Galeobdolon luteum* і *Stellaria holostea*. Асектаторами виступають *Asarum europaeum*, *Glechoma hederacea* L., *Pulmonaria obscura*, *Galium odoratum*, *Lathyrus vernus*, *Polygonatum multiflorum*, *Viola mirabilis*. Із рідкісних і малопоширених видів поодинокі трапляються *Epipactis helleborine*, *Dentaria bulbifera* L., *Actaea spicata* L. та *Corydalis intermedia* (L.) Merat. У весняних синузях на окремих ділянках центральної та східної частин НПП домінує *Scilla sibirica* Нав. [3].

Річний цикл домінантів змінюється за такою схемою: *Scilla sibirica* → *Anemone ranunculoides* → *Galeobdolon luteum* et *Carex pilosa*.

Угруповання субформації *Pineto-Querceeta* трапляються в північно-східній частині Ічнянського НПП і представлені асоціацією *Pineto-Quercetum stellariosum (holostea)*. Вік насаджень — 50–60 років, зімкненість крон — 0,6–0,7, висота — 25–30 м, діаметр — 32–36 см. Поодинокі у другому ярусі росте *Carpinus betulus* заввишки 10–15 м. Підлісок відсутній. Відзначені поодинокі особини *Euonymus verrucosa*. Проективне покриття травостою — 50–60 %. У трав'яному покриві переважає *Stellaria holostea* (40 %). Подекуди виявлені *Polygonatum multiflorum*, *Dryopteris carthusiana* (Vill.) Н.Р. Fuchs та *Adoxa moschatellina* L.

Основною групою асоціацій формації *Tilieta cordatae* є *Tilieta corylosa*. Це нечисленні невеликі ділянки, розташовані в центральній та східній частинах НПП. Вік дерев близько 40–50 років, зімкненість крон — 0,6–0,7. Деревостан одноярусний, висота дерев — 20–24 м, середній діаметр стовбура — 32–36 см. Є підріст *Carpinus betulus*, *Tilia cordata* та *Ulmus laevis* Pall. Майже завжди добре виявлений підлісок 2–6 м заввишки з *Corylus avellana* та, зрідка, — *Euonymus verrucosa*. Проективне покриття травостою — 70–80 %. У зниженнях мікрорельєфу у травостої переважає *Galeobdolon luteum*, на підвищеннях — *Stellaria holostea*, їхнє проективне покриття в середньому становить 60–70 %. Поодинокі трапляються *Asarum europaeum*, *Cucubalus baccifer* L., *Geum urbanum* L. та *Viola mirabilis*, із синантропних видів — *Urtica dioica* L. Типовими асоціаціями є *Tilietum coryloso-galeobdolosum* і *T. coryloso-stellariosum*.

Найпоширеніша група асоціацій формації *Betuleta pendulae* — *Betuleta (pendulae) graminosa*, представлена численними дрібними ділянками по всій території НПП. Це переважно культури берези віком до 40 років. Зімкненість крон —

0,4—0,5, висота дерев — 18—20 м, діаметр стовбура — 20—24 см. Знайдені поодинокі особини підросту берези. Підлісок не виявлений — подекуди трапляються *Crataegus pseudokyrstostyla* Klok., *C. ucrainica* Pojark, *Chamaecytisus ruthenicus*. Проективне покриття травостою становить 30—50 %, він не диференційований на під'яруси. Домінує *Festuca rubra*, співдомінантом іноді виступає *Agrostis tenuis*. Поодинокі відзначені *Calamagrostis epigeios* (L.) Roth, *Carex hirta* L., *Hieracium pilosella* L., куртини *Nardus stricta* L. Тут також зростають такі бореальні види, як *Orthilia secunda* (L.) House, *Pyrola minor* L. і *Chimaphila umbellata* (L.) W. Barton.

Угруповання формації *Populeta tremulae* подекуди трапляються майже по всій території парку. Деревостан двоярусний. Перший ярус (16—20 м) — *Populus tremula* L., другий — *Carpinus betulus* та *Tilia cordata* (до 16 м заввишки). Зімкненість крон — 0,6—0,7. Є підріст з *Carpinus betulus*, *Tilia cordata*, *Acer campestre* L. та *A. platanoides*. Підлісок сформований *Corylus avellana*, *Frangula alnus* та *Euonymus verrucosa*. Травостій не диференційований на під'яруси, має проективне покриття 40—50 %. Домінує *Carex pilosa*, співдомінує *Stellaria holostea*.

Угруповання формації *Alneta glutinosae* розташовані переважно вздовж боліт та у зниженнях заплавл річок Удаю, Іченьки і їхніх приток. Це здебільшого ценози групи асоціацій *Alneta urticaea* (*galeopsifoliae*). Зімкненість крон *Alnus glutinosa* (L.) Gaertn становить 0,6—0,7, висота дерев — до 20 м, діаметр — 20—24 см. Зафіксована коренева порість вільхи. Підлісок не виявлений. Проективне покриття травостою — 60—80 %. Домінує *Urtica galeopsifolia* Wierzb. ex Opiz, іноді співдомінує *Eupatorium cannabinum* L. Деревя часто повиті *Humulus lupulus* L.

Основною групою асоціацій формації *Pineta sylvestris* є *Pineta graminosa*, представлена тут численними ділянками. Це переважно культури *Pinus sylvestris* віком 50—60 років. Зімкненість крон у середньому становить 0,4—0,5, висота дерев — близько 25—30 м, діаметр стовбурів — 28—32 см. Поодинокими є особини підросту *Quercus borealis* Michx (ймовірно, внаслідок наявності на прилеглих ділянках культур цього виду віком близько 30 років). Підлісок не виявлений. В ярусі підліску поодинокі трапляються *Sambucus nigra* L. та *Rubus idaeus* L. (особливо в північній частині парку). На освітлених узліссях таких лісів іноді наявні куртини *Chamaecytisus ruthenicus*. Проективне покриття травостою зазвичай становить близько 50—60 %, він не диференційований на під'яруси, сформований 10—15 видами. Домінує *Calamagrostis epigeios*, нерідко співдомінує *Agrostis tenuis*. Досить часто трапляються поодинокі особини *Moehringia trinervia* (L.) Clairv., *Campanula rotundifolia* та куртини мохів (*Dicranum rugosum* та *Pleurozium schreberi*).

На вирівняних і знижених ділянках поширені ліси групи асоціацій *Pineta frangulosa*. Це культури сосни віком 50—60 років. Зімкненість крон — 0,6—0,7, висота — 20—25 м, діаметр стовбурів — 20—24 см. Підлісок чітко виражений, заввишки 2,0—2,5 м, зімкненістю 0,5—0,6. Переважає *Frangula alnus*, поодинокі відзначені *Euonymus verrucosa*. Проективне покриття травостою — 1—5 %. Подекуди трапляються *Dryopteris carthusiana*, *Polygonatum odoratum* (Mill.) Druce, *Humulus lupulus*, куртини *Majanthemum bifolium* (L.) F.W. Schmidt. На деяких ділянках є моховий покрив.

На ділянках соснового лісу, які зазнали значного антропогенного впливу, формуються угруповання групи асоціацій *Pineta rubosa (idaei)*. Це культури сосни віком 50—60 років із зімкненістю крон 0,3—0,4. Ділянки виглядають як рідколісся, що, ймовірно, є наслідком санітарних рубок (виявлені залишки пеньків). Висота сосен 25—30 м, діаметр 26—30 см. Досить часто трапляються поодинокі особини підросту *Pinus sylvestris* L. та *Quercus borealis*. У підліску переважає *Rubus idaeus* із зімкненістю ярусу 0,6—0,7. Проективне покриття травостою — 20—30 %. Домінують *Festuca rubra*, *Calamagrostis epigeios*, *Convallaria majalis*. Виявлені поодинокі особини *Moehringia trinervia*, із синантропних видів — *Chelidonium majus* L., *Impatiens parviflora*.

Крім того, на території НПП подекуди, переважно в північній частині парку, трапляються ліси групи асоціацій *Pineta sambucosa (nigrae)*, які зазнавали найбільшого антропогенного навантаження. До створення національного парку господарська діяльність тут велася зі значними порушеннями законодавства, є ознаки пірогенного впливу. Це культури сосни віком 50—60 років. Зімкненість крон — 0,5—0,6, висота — 20—25 м, діаметр стовбурів — 26—30 см. Є поодинокий підріст *Pinus sylvestris*. У підліску, зімкнутість якого в середньому становить 0,2—0,3, переважає *Sambucus nigra* заввишки 2,0—2,5 м. У травостої з проективним покриттям 60—70 % домінує *Festuca rubra*, поодинокі трапляються *Hypericum maculatum* Crantz і *Chelidonium majus*. Проективне покриття травостою деяких ділянок з *Sambucus nigra* — близько 90 %, він сформований виключно *Pteridium aquilinum* (L.) Kuhn, висота якого іноді може сягати 1 м.

На деяких ділянках з *Pinus sylvestris*, що безпосередньо межують з лісами групи асоціацій *Querceta stellariosa (holosteaе)*, формуються фрагменти асоціації *Pinetum stellariosum*.

Серед лісової рослинності Ічнянського НПП культури сосни нині займають значні площі (близько 30 % лісів НПП). Усі вони створені на місці широколистяних лісів, зазнають значного антропогенного впливу поблизу населених пунктів — це лісогосподарська діяльність на ділянках, що ввійшли до складу національного парку без вилучення у землекористувачів, низові пожежі, які знищували підріст, заготівля хвої поблизу населених пунктів.

Ценози формації *Piceeta abietis* представлені нечисленними дрібними ділянками, розташованими переважно в північній частині національного парку. Всі вони є культурами *Picea abies* віком 50—60 років, фрагментарно трапляються ценози груп асоціацій *Piceeta hylocomiosa* та *Piceeta sparsiherbosa*. Зімкненість крон — 0,8—0,9, висота дерев — 25—30 м, діаметр — 36—40 см. Підлісок не виявлений. Трав'яний покрив дуже розріджений. На деяких ділянках наявний суцільний моховий покрив. Іноді поодинокі відзначені *Geranium robertianum* L., *Mycelis muralis* (L.) Dumort. та *Moehringia trinervia*.

Крім лісогосподарських культур, на території НПП є насадження видів, які використовують для озеленення, — *Quercus borealis* та *Larix decidua* Mill. Майже повсюдно в парку трапляються дуже дрібні ділянки *Q. borealis* Michx. Зімкненість крон — 0,8—0,9, висота дерев — 20—25 м, їх діаметр — 28—32 см. Є підріст *Q. borealis* 0,3—0,5 м заввишки, зімкненість — 0,6—0,7. Підлісок і травостій не вияв-

лені. *Q. borealis* активно поширюється — його підріст ми спостерігали на всіх ділянках, що межують із насадженням, поодинокі особини можна побачити на експлуатованих лісових дорогах.

Культури *Larix decidua* виявлені в центральній частині парку. Зімкненість крон — 0,4—0,5, висота дерев — 30—35 м, їх діаметр — 38—46 см. Підріст не виявлено. Подекуди трапляється підріст *Acer platanoides* та *Carpinus betulus*, в ярусі підліску — поодинокі *Corylus avellana* та *Euonymus verrucosa*. Трав'яний покрив розріджений — зафіксовані окремі особини *Galeobdolon luteum*.

Висновки

Своєрідність лісової рослинності Ічнянського НПП зумовлена його географічним розташуванням на півночі Лівобережного Лісостепу. Порівнюючи отримані дані з результатами досліджень, що проводилися до створення парку, виявлено зміни, яких зазнала лісова рослинність протягом 20 років. Упродовж цього часу зросла частка лісів субформації *Carpineto-Querceta* у формації *Querceta roboris* та лісів формації *Pineta sylvestris*. Площі під культурами *Pinus sylvestris* розширювалися внаслідок того, що цей вид найчастіше використовують для заліснення перелогів та на місці широколистяних лісів. На початку ХХ ст. на лісовкритих територіях майбутнього парку переважали широколистяні ліси, які нині збереглися лише фрагментарно. Ці угруповання є природними ядрами парку. Саме широколистяні ліси — осередки зростання рідкісних та малопоширених видів: *Galanthus nivalis*, *Lilium martagon*, *Epipactis helleborine*, *Neottia nidus-avis* (L.) Rich., *Anemone sylvestris* L., *Pulmonaria angustifolia*, *Scilla bifolia*, *Scilla sibirica*, *Matteuccia struthiopteris* (L.) Tod., *Juniperus communis* L., *Actaea spicata* та інших. Тут також є рослинні угруповання, занесені до Зеленої книги України [7]: *Querceta (roboris) corylosa (avellanae)*, *Carpineto-Quercetum caricosum (pilosae)*, *Carpineto-Quercetum aegopodiosum*, *Tilieto-Quercetum aegopodiosum*, *Tilieto-Quercetum caricosum (pilosae)*. Усі ці угруповання розташовані переважно в центральній частині НПП. Саме тому збереження та відновлення природних широколистяних лісів, фрагменти яких збереглися здебільшого в центральній частині, є одним із провідних завдань Ічнянського національного природного парку.

1. Андриенко Т.Л. Ичнянский национальный парк // Перспективная сеть заповедных объектов Украины / Под общ. ред. Ю.Р. Шеляга-Сосонко. — Киев: Наук. думка, 1987. — 292 с.
2. Геоботаничне районування Української РСР. — К.: Наук. думка, 1977. — 304 с.
3. Жигаленко О.А. Ефемероїди Ічнянського національного природного парку // Акт. пробл. ботаніки та екології: Мат-ли міжнар. конф. молодих учених (13—16 серпня 2008 р., м. Кам'янець-Подільський). — К., 2008. — С. 91—93.
4. Жигаленко О.А. Охорона регіонально-рідкісних видів судинних рослин в національних парках (на прикладі Ічнянського національного природного парку) // Створення кадастрів фіторізноманіття заповідних територій, ботанічних садів та дендропарків: Мат-ли наук. конф. (13—15 жовтня 2008 р., м. Канів). — К.: Фітосоціоцентр, 2008. — С. 20—21.
5. Жигаленко О.А. Рідкісні види судинних рослин Ічнянського національного природного парку // Вісн. Харків. нац. ун-ту. Серія: біологія. — 2007. — Вип. 6, № 788. — С. 23—28.

6. Жигаленко О.А., Лобань Л.О. *Veratrum nigrum* L. (*Melanthiaceae*) на Лівобережжі України // Укр. ботан. журн. — 2008. — 65, № 6. — С. 882—886.
7. Зелёная книга Украинской ССР: Редкие, исчезающие и типичные, нуждающиеся в охране растительные сообщества / Под общ. ред. Ю.Р. Шеляга-Сосонко. — Киев.: Наук. думка, 1987. — 216 с.
8. Лобань Л.О. Лісова рослинність верхньої частини басейну р. Удай (Чернігівська обл.) // Укр. ботан. журн. — 2000. — 57, № 4. — С. 386—392.
9. Лобань Л.О. Флористичні знахідки в басейні р. Удаю (Чернігівська обл.) // Укр. ботан. журн. — 1999. — 56, № 3. — С. 314—317.
10. Любченко В.М. Весняні ефемероїди дібров верхньої течії р. Удай // Укр. ботан. журн. — 1988. — 45, № 6. — С. 36—39.
11. Попович С.Ю. Синфітосозологія лісів України. — К.: Академперіодика, 2002. — 228 с.
12. Мринський О.П. До характеристики лісової рослинності пониззя р. Удай // Укр. ботан. журн. — 1969. — 26, № 4. — С. 22—26.
13. Мулярчук С.О. Рослинність Чернігівщини. — К.: Вища шк., 1970. — 212 с.
14. Удра І.Х., Батова Н.І. Широколистяні ліси з грабом як реліктова та природоохоронна основа рослинного покриву Ічнянського національного природного парку // Заповідна справа в Україні. — 2008. — 14, № 2. — С. 44—50.
15. Червона книга України. Рослинний світ / Відп. ред. Ю.Р. Шеляг-Сосонко. — К.: УЕ, 1996. — 608 с.

Рекомендує до друку
Ю.Р. Шеляг-Сосонко

Надійшла 21.05.2009

А.А. Жигаленко

Ичнянский национальный природный парк

ЛЕСНАЯ РАСТИТЕЛЬНОСТЬ ИЧНЯНСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКА

Приводится характеристика лесной растительности Ичнянского национального природного парка (Черниговская обл.). Лесистость территории составляет 40 %. Коренные ценозы с преобладанием *Quercus robur* и содоминированием *Carpinus betulus* размещаются в центральной части парка. Встречаются редкие и малораспространенные виды: *Lilium martagon*, *Epipactis helleborine*, *Neottia nidus-avis*, *Veratrum nigrum* и другие, выражены синусии эфемероидов с преобладанием *Galanthus nivalis*, *Scilla bifolia*, *S. sibirica*. Значительные площади в парке заняты лесами, сформированными из культур *Pinus sylvestris* на месте лиственных лесов.

К л ю ч е в ы е с л о в а: Ичнянский НПП, лесная растительность, формации, субформации.

О.А. Zhyhalenko

Ichniansky National Nature Park

FOREST VEGETATION OF THE ICHNIANSKY NATIONAL NATURE PARK

A description of forest vegetation of the Ichniansky National Nature Park (Chernihiv Region) is given. Forests occupy 40 % on the studied area. Native communities dominated by *Quercus robur* and *Carpinus betulus* are located in the central part of the national park. There is a number of rare species (*Lilium martagon*, *Epipactis helleborine*, *Neottia nidus-avis*, *Veratrum nigrum* etc.). In the synusia of spring ephemerooids, *Galanthus nivalis*, *Scilla bifolia*, *S. sibirica* prevails. The largest areas are occupied by *Pinus sylvestris* plantations, which replace former broadleaved forests.

K e y w o r d s: Ichniansky National Nature Park, forest vegetation, formations, subformations.

